

نوسعه بوم‌گردی

راهنمای مدیران و برنامه‌ریزان حفظ محیط زیست
جلد نخست: آشنایی با بوم‌گردی

اندی درام . آلن مور

دکتر محسن کلاتری . مهندس قدیر شکراله زاده

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

توسعه بوم‌گردی

راهنمای مدیران و برنامه‌ریزان حفاظت محیط زیست

جلد نخست:

آشنایی با بوم‌گردی

نوشته

اندی درام، آلن مور

ترجمه

دکتر محسن کلانتری

مهندس قدیر شکراله زاده

سرشناسه:	درام، اندی
پدیدآور:	نوشته: اندی درام، آلن مور/ ترجمه: محسن کلانتری، قدیر شکراله زاده
عنوان:	توسعه بوم‌گردی: راهنمای مدیران و برنامه ریزان حفاظت محیط زیست، جلد نخست. آشنایی با بوم‌گردی
مشخصات نشر:	محسن کلانتری، ۱۳۸۷
مشخصات ظاهری:	۱۷۸ص، مصور
شابک:	978-964-04-2721-7
موضوع:	جهانگردی
موضوع:	جهانگردی زیست محیطی
موضوع:	محیط زیست
شناسه افزوده	مور، آلن
شناسه افزوده	کلانتری، محسن
شناسه افزوده	شکراله زاده، قدیر
شناسه افزوده	یغمایی، عبدالکریم حکمت
یادداشت	جلد اول: آشنایی با بوم‌گردی
عنوان به زبان انگلیسی:	Ecotourism Development (A Manual for Conservation Planners and Managers) Volume 1: An Introduction to Ecotourism
رده بندی کنگره:	G۵۵۵
رده بندی دیویی:	۳۳۸/۴۷۹۱
شماره کتاب شناسی ملی:	۱۶۱۲۲۴۱

توسعه بوم‌گردی

راهنمای مدیران و برنامه ریزان حفاظت محیط زیست

جلد نخست: آشنایی با بوم‌گردی

نوشته: اندی درام، آلن مور

ترجمه: دکتر محسن کلانتری، مهندس قدیر شکراله زاده

ویرایش: عبدالکریم حکمت یغمایی

طرح جلد: بامشاد یغمایی

حروف نگاری و صفحه‌آرایی: معصومه تیمورخانی

سال چاپ: ۱۳۸۷

ناشر: مؤلف

ناشر همکار: دانش زنجان

قیمت: ۲۹۰۰ تومان

پخش: مرکز کتاب زنجان

زنجان، خیابان سعدی وسط، جنب بانک ملی شعبه سعدی، پ ۲۹۷

تلفن: ۳۳۳۱۷۹۵-۳۳۳۲۲۹۹

تمامی حقوق مادی و معنوی این اثر برای مترجمین محفوظ است.

سخن مترجمین

گردشگری یکی از گسترده‌ترین و متنوع‌ترین فعالیت‌های اقتصادی جهان است. در بسیاری از کشورها، این فعالیت مهم‌ترین منبع کسب درآمد، ایجاد اشتغال و انگیزه اصلی توسعه زیرساخت‌ها و تسهیلات زیربنایی است. سالانه میلیون‌ها نفر، میلیارد‌ها دلار هزینه می‌کنند تا در داخل یا خارج از مرزهای کشور خود، به گردشگری بپردازند.

گذشته از منافع و مزایای مادی گردشگری، دلیل اهمیت‌یابی روز افزون این فعالیت در سراسر جهان این است که این فعالیت، راهکاری مناسب برای نیل به توسعه پایدار به ویژه در کشورهای در حال توسعه است، چرا که گردشگری منبعی تمام نشدنی و نسبت به سایر فعالیت‌های اقتصادی تأثیرات تخریبی زیست محیطی کمتری دارد.

نکته حائز اهمیت دیگر این که اقتصاد گردشگری به عنوان یک فعالیت پویا و چندوجهی، بر پایه ظرفیت و توان طبیعی، کالبدی، اجتماعی و فرهنگی سرزمین پایه‌گذاری می‌شود و به این طریق نه تنها باعث ایجاد فرصت‌های مناسب اشتغال و درآمدزایی، رفاه و توسعه اقتصادی مردم بومی خواهد شد، بلکه ابزاری مناسب برای شناخت فرهنگ‌ها و نشردهنده ارزش‌ها، باورها و دانسته‌های جوامع

گوناگون است، به دیگر سخن گردشگری پنجره‌ای برای دیدن پیام صلح و دوستی ساکنین زمین است.

بنابراین اگر با بینشی جامع و یکپارچه‌نگر ابعاد گوناگون و پیچیده گردشگری دیده شود، امکان رشد و توسعه پایدار زیست محیطی، کالبدی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی فراهم خواهد شد و در کنار آن مبادلات فرهنگی و همزیستی مسالمت‌آمیز مردم کشورهای مختلف جهان نیز به خوبی میسر می‌شود.

در بین زیرشاخه‌های گردشگری، "اکوتوریسم" یا "بوم‌گردی" طی سال‌های اخیر اهمیت شایان توجهی یافته است. طبق آمار سازمان جهانی گردشگری، بیش از ۷ درصد کل هزینه سفرهای بین‌المللی از آن طبیعت‌گردی است. نرخ رشد سالانه این بخش از گردشگری در دهه گذشته بین ۱۰ تا ۳۰ درصد بوده است. براساس آمار منتشر شده از سوی سازمان جهانی گردشگری، بوم‌گردی به طور میانگین با نرخ رشد سالانه ۱۰ تا ۱۵ درصد در حال افزایش است. این در حالی است که نرخ رشد سالیانه صنعت گردشگری در مجموع حدود ۴ درصد است. به همین دلیل و به جهت مزایای متعدد بوم‌گردی، در بسیاری از کشورهای دارای توان توسعه بوم‌گردی، اقدام به تدوین و اجرای طرح‌های توسعه بوم‌گردی و سرمایه‌گذاری برای ایجاد زیرساخت‌های مورد نیاز جهت جذب علاقمندان بازدید از جاذبه‌های بوم‌گردی شده است و این کشورها سالانه پذیرای حجم زیادی از گردشگران به نواحی طبیعی خود هستند. مهم این که در این کشورها با جلب مشارکت مردم بومی ساکن مناطق دارای جاذبه‌های بوم‌گردی، برای این افراد شغل و درآمد ایجاد شده است، از سوی دیگر روند توسعه اقتصادی در این مناطق سرعت بیشتری یافته است.

این امر نشان می‌دهد در هزاره جدید، بسیار بیش از گذشته، علاقه جهانی به محیط زیست و حفاظت از منابع طبیعی و تنوع زیستی افزایش یافته است و سطح

آگاهی عمومی از ناپایداری و شکنندگی محیط و راهکارهای حفظ محیط زیست بیشتر شده است. از این منظر، منابع طبیعی مناطق حفاظت شده بیش از پیش برای توسعه بوم‌گردی مناسب تشخیص داده شده است، چرا که با استفاده از جاذبه‌های زیست محیطی موجود در این مناطق، امکان توسعه بوم‌گردی فراهم می‌شود، بدین شیوه می‌توان از محل درآمد فعالیت‌های بوم‌گردی برای حفاظت و مدیریت بهتر بر این مناطق استفاده نمود و بار مالی و نیاز به بودجه‌های دولتی برای مدیریت مناطق حفاظت شده را کاهش داد. در نهایت، مردم بومی این مناطق امکان مشارکت در فعالیت‌های مرتبط با بوم‌گردی این مناطق را پیدا خواهند نمود، بدین ترتیب وضعیتی برنده، برنده، برنده¹ برای حفاظت از منطقه حفاظت شده، زندگی بهتر مردم بومی و امکان دستیابی به توسعه پایدار ملی پدید خواهد آمد. این موضوع دولت‌های مختلف سراسر جهان را به این اندیشه واداشته است تا برای توسعه بوم‌گردی سرزمین خود چاره‌ای بجویند و این بخش از گردشگری را در کشور خود توسعه دهند. به نظر می‌رسد در ایران آن‌گونه که باید به آن پرداخته نشده است و میزان اقدامات انجام یافته برای توسعه بوم‌گردی با ظرفیت و توان توسعه بوم‌گردی کشور چندان تناسبی ندارد. این در حالی است که میهن پهناور ما ایران، به دلیل شرایط طبیعی، آب و هوایی و اقلیمی و ویژگی‌های زمین‌شناسی و ژئومورفولوژیکی، تنوع زیستی و گونه‌های نادر گیاهی و جانوری از توان و فرصت بسیار بالایی برای توسعه بوم‌گردی برخوردار است، به گونه‌ای که از نظر برخی جاذبه‌های بوم‌گردی، ایران در مقایسه با سایر کشورهای جهان از موقعیت منحصر به فردی برخوردار است و بی‌اغراق قاره‌ای کوچک با دیدنی‌های فراوان است.

1. Win Win Win Situation

مناطق حفاظت شده، پارک‌های ملی، پناهگاه‌های حیات وحش و محدوده‌های شکار ممنوع از جمله محدوده‌های جغرافیایی هستند که برای توسعه بوم‌گردی فرصت‌های متعدد و متنوعی دارند و به دلیل فراوانی و گوناگونی مناظر طبیعی، انواع رستنی‌ها، پرندگان، پستانداران، آبزیان و خزندگان برای توسعه بوم‌گردی از توان بالایی برخوردار است و با برنامه‌ریزی و مدیریت صحیح می‌توان انتظار داشت تا گردشگران داخلی و خارجی برای بازدید از این مناطق و بهره‌گیری از جاذبه‌های گوناگون آن به این مناطق سفر نمایند.

متأسفانه با وجود قابلیت‌های منحصر به فرد بوم‌گردی در مناطق حفاظت شده کشور، پاره‌ای محدودیت‌ها، مانع توسعه بوم‌گردی در این مناطق شده است، بنابراین ضرورت دارد تا از یک سو ضمن شناسایی دقیق جاذبه‌های بوم‌گردی این محدوده‌ها، برای حذف موانع و محدودیت‌های موجود و ایجاد زیرساخت‌های اساسی مورد نیاز توسعه بوم‌گردی در این مناطق گام‌های اساسی برداشته شود. از همه مهم‌تر اینکه برای توسعه بوم‌گردی کشور برنامه‌های جامع و یکپارچه‌نگر تدوین و تصویب گردد و براساس این برنامه‌ها، راهبردهای اساسی توسعه بوم‌گردی کشور مشخص گردد. بی‌شک بدین طریق امکان بهتری برای بهره‌برداری و استفاده پایدار از منابع و توان‌های طبیعی کشور فراهم خواهد شد و با استفاده صحیح و اصولی از منابع و مطابق ظرفیت تحمل محیط، میزان تخریب و آسیب منابع طبیعی و زیست محیطی کشور بسیار کاهش خواهد یافت.

کتاب حاضر جلد نخست از یک مجموعه چهار جلدی است که با عنوان توسعه بوم‌گردی تدوین شده است. مطالب این جلد که به تشریح و تبیین مفهوم بوم‌گردی از جنبه‌های مختلف اختصاص یافته است در شش فصل گنجانده شده است. مفهوم بوم‌گردی و اصطلاحات مرتبط با آن در فصل نخست بیان شده است. در فصل دوم دست‌اندرکاران، مشارکت کنندگان و حمایت کنندگان فعالیت‌های

مرتبط با بوم‌گردی شرح داده شده‌اند. موضوع فصل سوم مطالعه فعالیت‌های بوم‌گردی در مناطق حفاظت شده است و فرصت‌ها و تهدیدهای ناشی از بوم‌گردی در این مناطق ارزیابی شده است. در فصل چهارم ضمن تشریح نقش جوامع محلی و فعالیت‌های آنها در توسعه بوم‌گردی، نکات کلیدی برای توسعه بوم‌گردی در سطح جوامع محلی مورد تحلیل قرار گرفته است. موضوع دو فصل آخر کتاب نقش سازمان‌های مردم‌نهاد در توسعه بوم‌گردی و ارتباط بوم‌گردی و صنعت گردشگری است.

موضوع جلد دوم از این مجموعه چهار جلدی، مدیریت و برنامه‌ریزی بوم‌گردی است. در این جلد فرایند برنامه‌ریزی بوم‌گردی، نکات مهم در اجرای طرح‌های توسعه بوم‌گردی و معیارهای سنجش موفقیت این طرح‌ها تشریح شده است.

جلد سوم این مجموعه به مطالعه راهبردهای کلیدی توسعه بوم‌گردی اختصاص یافته است و در جلد چهارم مراحل برنامه‌ریزی کسب و کار برای مدیران حفظ منابع طبیعی مورد مطالعه قرار گرفته است. فهرست مطالب جلد دوم تا چهارم این مجموعه در پایان همین کتاب جهت استفاده علاقمندان به این مباحث آورده شده است.

امید است ترجمه این اثر برای عزیزانی که علاقمند به دانستن اصول و مبانی توسعه بوم‌گردی هستند و در جستجوی راهی برای استفاده پایدار از منابع طبیعی و زیست محیطی کشور هستند و می‌خواهند از تجربه سایر کشورهای جهان در این زمینه آگاه شوند، مفید فایده باشد، گرچه به نظر می‌رسد مدیران مناطق حفاظت شده و حفظ منابع طبیعی و دست‌اندرکاران توسعه گردشگری کشور بیش از دیگران مخاطب این اثر باشند.

مترجمین از محبت تمامی کسانی که در مراحل مختلف چاپ و نشر این اثر آنها را یاری کرده‌اند، صمیمانه تشکر و قدردانی می‌نمایند، به ویژه قدردان تلاش عزیزانی هستند که عهده‌دار ویراستاری، حروف نگاری، طراحی جلد، صفحه آرایی، نمونه‌خوانی، چاپ و نشر این کتاب بوده‌اند.

محسن کالانتري^۱، قدیر شکراله‌زاده^۲

1. mohsenkalantari@yahoo.com

2. ghadir1961@yahoo.com

صفحه	فهرست مطالب
م	سپاسگزاری
س	پیشگفتار
۱	فصل نخست: مفهوم بوم گردی
۴	۱. ۱. تعریف بوم گردی
۷	۲. ۱. سیر تکامل بوم گردی
۷	۱. ۲. ۱. طرفداران حفظ محیط زیست و بوم گردی
۸	۲. ۲. ۱. افراد ذینفع محلی و بوم گردی
۱۰	۳. ۲. ۱. صنعت گردشگری و بوم گردی
۱۵	۳. ۱. اصطلاحات مرتبط با بوم گردی
۱۵	۱. ۳. ۱. طبیعت گردی
۱۶	۲. ۳. ۱. طبیعت گردی پایدار
۱۷	۳. ۳. ۱. گردشگری علمی یا پژوهشی
۱۷	۴. ۳. ۱. گردشگری قومی، فرهنگی یا میراث فرهنگی
۱۸	۵. ۳. ۱. گردشگری سبز یا گردشگری پایدار
۲۰	۴. ۱. فعالیت در بخش بوم گردی
۲۳	منابع
۲۷	فصل دوم: مشارکت کنندگان در بخش بوم گردی
۲۹	۱. ۲. ۱. تصمیم گیران اصلی
۲۹	۲. ۱. ۱. مدیران مناطق حفاظت شده
۳۰	۲. ۲. ۱. جوامع محلی
۳۶	۳. ۱. ۲. صنعت گردشگری
۳۸	۴. ۱. ۲. مقامات دولتی
۴۰	۵. ۱. ۲. سازمان های مردم نهاد
۴۱	۲. ۲. حمایت کنندگان بوم گردی
۴۱	۱. ۲. ۲. تأمین کنندگان منابع مالی
۴۲	۲. ۲. ۲. دانشمندان
۴۴	۳. ۲. ۲. مسافران
۴۷	منابع

۵۱	فصل سوم: بوم گردی و مناطق حفاظت شده
۵۵	۳.۱. نقش بوم گردی
۶۰	۳.۲. فرصت ها و تهدیدها
۶۱	۳.۳. فرصت های بالقوه بوم گردی
۶۱	۳.۳.۱. درآمدزایی
۶۲	۳.۳.۲. ورودیه یا حق استفاده گردشگران
۶۳	۳.۳.۳. واگذاری امتیاز اعطایی به بخش خصوصی
۶۳	۳.۳.۴. دریافت کمک و اعانه
۶۵	۳.۳.۵. اشتغال زایی
۶۹	۳.۳.۶. کمک و حمایت از مناطق حفاظت شده
۷۰	۳.۳.۷. اقتصاد قوی تر
۷۱	۳.۳.۸. آموزش زیست محیطی
۷۳	۳.۳.۹. قدردانی
۷۴	۳.۳.۱۰. تلاش برای بهبود روش های حفظ منابع طبیعی
۷۵	۳.۴. تهدیدهای بالقوه بوم گردی
۷۵	۳.۴.۱. تخریب محیط زیست
۷۸	۳.۴.۲. ناپایداری اقتصادی
۷۹	۳.۴.۳. ازدحام و شلوغی
۸۱	۳.۴.۴. توسعه بیش از حد
۸۲	۳.۵. نتیجه
۸۴	منابع
۸۷	فصل چهارم: بوم گردی و جوامع محلی
۸۹	۴.۱. تعریف جامعه
۹۰	۴.۲. نقش جامعه در فعالیت و توسعه بوم گردی
۹۳	۴.۳. مناطق حفاظت شده و بوم گردی
۹۳	۴.۴. پیامدهای مثبت بوم گردی
۹۳	۴.۴.۱. کسب درآمد پایدار
۹۴	۴.۴.۲. بهبود خدمات
۹۵	۴.۴.۳. توانمندسازی و تبادل فرهنگی

۹۶	۵. ۴. پیامدهای منفی بوم گردی
۹۶	۴. ۵. ۱. افزایش قیمت
۹۷	۴. ۵. ۲. کنترل نواحی به وسیله بیگانگان
۹۸	۴. ۵. ۳. کسری اقتصادی
۹۹	۴. ۵. ۴. دگرگونی های فرهنگی
۱۰۰	۴. ۶. ملاحظات کلیدی برای توسعه بوم گردی در سطح جامعه
۱۰۰	۴. ۶. ۱. جلب مشارکت
۱۰۱	۴. ۶. ۲. همه تخم مرغ ها نباید در سبد بوم گردی قرار گیرد
۱۰۲	۴. ۶. ۳. ارتباط منافع بوم گردی با حفظ منابع طبیعی
۱۰۴	۴. ۷. نتیجه
۱۰۵	منابع
۱۰۷	فصل پنجم: بوم گردی و سازمان های مردم نهاد
۱۰۹	۵. ۱. نقش سازمان های مردم نهاد
۱۱۵	منابع
۱۱۷	فصل ششم: بوم گردی و صنعت گردشگری
۱۲۱	۶. ۱. پیوندهای زنجیره گردشگری
۱۲۴	۶. ۲. مشارکت گشت بران بخش خصوصی در فرایند برنامه ریزی
۱۲۷	۶. ۳. تقاضا برای طبیعت گردی
۱۲۸	منابع
۱۲۹	پیوست ها
۱۳۱	واژه نامه انگلیسی به فارسی
۱۳۹	واژه نامه فارسی به انگلیسی
۱۴۷	فهرست مطالب جلد دوم: مدیریت و برنامه ریزی بوم گردی
۱۴۹	فهرست مطالب جلد سوم: راهبردهای کلیدی برای توسعه بوم گردی
۱۵۱	فهرست مطالب جلد چهارم: برنامه ریزی کسب و کار مدیران حفظ منابع طبیعی

فهرست مطالعات موردی

- ۳۳ مطالعه موردی ۱.۲. جامعه کاپیرونا در منطقه آمازون، اکوادور
- ۴۴ مطالعه موردی ۲.۲. افراد علاقمند به بوم‌گردی چه کسانی هستند؟
- ۵۶ مطالعه موردی ۱.۳. تجربیاتی از پارک ملی گالاپاگوس در اکوادور
- ۷۳ مطالعه موردی ۲.۳. ائتلاف برای حفظ یک نوع مرغ وحشی در ترینیداد
- ۷۶ مطالعه موردی ۳.۳. برنامه ملی توسعه بوم‌گردی در گویان
- ۸۰ مطالعه موردی ۳.۴. تأثیرات زیست محیطی گردشگری بر جنگل حفاظت شده کیبال، اوگاندا
- ۸۰ مطالعه موردی ۳.۵. ناپایداری بوم‌گردی، آفریقای مرکزی
- ۱۰۲ مطالعه موردی ۴.۱. انجمن بوم‌گردی تولیدو، بلیز
- ۱۱۲ مطالعه موردی ۵.۱. برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری با تهیه برنامه‌ای برای کشور بلیز
- ۱۱۴ مطالعه موردی ۵.۲. انجمن "آنای"، دالان زیستی تالامانکا، کاستاریکا

صفحه	فهرست اشکال
۴	شکل ۱.۱. بوم‌گردها در آمازون
۳۱	شکل ۱.۲. ضرورت مشارکت دست‌اندرکاران برای موفقیت طرح توسعه بوم‌گردی
۳۵	شکل ۲.۲. آموزش نحوه استفاده از گیاهان دارویی سنتی را برای بوم‌گردهای اروپایی توسط یک فرد بومی
۶۲	شکل ۱.۳. بوم‌گردی به عنوان یک فرصت
۷۷	شکل ۲.۳. تهدیدات بالقوه گردشگری
۹۲	شکل ۱.۴. عناصر ضروری بر توسعه بوم‌گردی در جامعه
۹۵	شکل ۲.۴. راهنما و هماهنگ کننده محلی بوم‌گردی در آمازون اکوادور
۱۱۱	شکل ۵.۱. اتاقک‌های مهمان‌پذیر در لامپلیا، منطقه حفاظت شده ایو برآود بلیز
۱۲۱	شکل ۶.۱. بوم‌گردی با هدف تماشای پرندگان در پارک ملی در نوئل کمپ مرکادو، بولیوی
۱۲۲	شکل ۶.۲. پیوندهای زنجیره‌ای گردشگری

صفحه	فهرست جداول
۱۰	جدول ۱.۱. مقصدهای مهم گردشگری در قاره آمریکا
۹۴	جدول ۴.۱. اثرات بالقوه گردشگری در جوامع گردشگری‌پذیر
۱۲۶	جدول ۶.۱. مشهورترین مناطق گردشگری در آمریکای لاتین

Ecotourism Development

A Manual for Conservation Planners and Managers

Volume 1: An Introduction to Ecotourism

Andy Drumm & Alan Moore

Translated by:

Mohsen Kalantari (Ph.D.) & Ghadir Shokrolahzade (M.S.)

